

Genius Seculi

Η έννοια του Genius Seculi, του πνεύματος της εποχής, ανάγεται εν σπέρματι στο έργο του φιλοσόφου της ιστορίας Johann Gottfried Herder, και σε άλλους Γερμανούς ρομαντικούς διανοητές, όπως ο Cornelius Jagdmann, αλλά είναι ευρύτερα γνωστή η σύνδεση του με την εγγλεϊανή φιλοσοφία. Το 1769 ο Herder έγραψε μία κριτική στο έργο Genius Seculi του φιλόλογου Christian Adolph Klotz και εισήγαγε στα γερμανικά τον όρο Zeitgeist αποδίδοντας έτσι το λατινικό genius seculi. Σύμφωνα με τον Herder, το genius seculi ή Zeitgeist αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο βιώνεται το κυρίαρχο κλίμα μιας εποχής και γίνεται εμφανές κυρίως σε περιόδους κοινωνικο-πολιτισμικών αλλαγών. Προσδιορίζοντας την ιστορική βαρύτητα του όρου, ο Hegel μελέτησε τις αλλαγές του πνεύματος της εποχής σε συνάρτηση με τη διαλεκτική εξέλιξη της κοινωνίας, προσδίδοντας έτσι έναν βαθύτερο κοινωνικό - πολιτικό χαρακτήρα στη ρομαντική αντίληψη που υπερτόνιζε παλαιότερα το πνεύμα ενός λαού ή ενός έθνους.

Επιχειρώντας να διερευνήσουμε πώς η αρχική ιδέα των Herder - Hegel μετασχηματίζεται στη σύγχρονη τέχνη, το Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης της Θεσσαλονίκης παρουσιάζει από κοινού σε μία έκθεση τα έργα δύο σύγχρονων καλλιτεχνών -μιας Ελληνίδας και ενός Λιθουανού- οι οποίοι συνομιλούν με την εποχή τους με ένα βλέμμα διεισδυτικό, ανατρεπτικό και συγχρόνως τρυφερό, επισημαίνοντας ανοιχτά ακόμη ζητήματα που προκύπτουν μέσα από βίαιες συγκρούσεις, πολιτικές και ιδεολογικές ανακατατάξεις.

Η τέχνη καθρεφτίζει την εποχή της, όχι ως κάτοπτρο και αντανάκλαση μιας αδιαφοροποίητης και συμπαγούς πραγματικότητας, αλλά ως πεδίο συγκρότησης - ταυτοποίησης υποκειμενικότητων, ως ένα κρίσιμο και επισφαλές mirror stage. Σύμφωνα με το συλλογισμό του Ζακ Λακάν για τη δόμηση του Εγώ, όπως τον διατύπωσε το

1949 στο 16ο Συνέδριο Ψυχανάλυσης στη Ζυρίχη, το στάδιο του καθρέφτη αναφέρεται στην κρίσιμη εκείνη φάση της παιδικής ηλικίας, κατά την οποία συμβαίνει η ταυτοποίηση του υποκειμένου μέσω της ταύτισης του με το αντικείμενο - εικόνα (IΓΠ39θ). Το υποκείμενο εσωτερικεύει την αναπαράσταση του αντικείμενου και δομεί την υπόσταση του μέσα από το βλέμμα του άλλου. Η αρχική ταύτιση δε συμβαίνει λοιπόν με τη μορφή του πατέρα αλλά με την ψευδή εικόνα -αντανάκλαση του εαυτού μας στον καθρέφτη.

Η τέχνη λειτουργεί ως οθόνη - καθρέφτης για την αναγνώριση και βαθύτερη κατανόηση του εαυτού μας. Τόσο ο καλλιτέχνης, όσο και ο θεατής έρχονται αντιμέτωποι με διαφορετικές εκδοχές υποκειμενικότητων με τις οποίες ασυνείδητα καλούνται να ταυτιστούν ή να τις απορρίψουν. Εξάλλου, η ίδια η καλλιτεχνική δημιουργία είναι σε μεγάλο βαθμό προϊόν της ταύτισης και συνομιλίας με εικόνες (imagos) που αναδύονται από το συλλογικό ασυνείδητο, από μία κοινή δεξαμενή μύθων,

αναπαραστάσεων και αφηγημάτων. Ο/η δημιουργός μοιράζεται με μία κοινότητα ανθρώπων τη βιωμένη εμπειρία, ανασυνθέτει την προσωπική του/της ταυτότητα μέσα από τα θραύσματα της συλλογικής μνήμης και όταν έχει να λογαριαστεί με ακραία γεγονότα επιστρέφει στο ιστορικό τραύμα επιδιώκοντας την κάθαρση, την επανοικείωση του παρελθόντος, τη συμφιλίωση με την ίδια τη ζωή.

Η αφύπνιση της μνήμης και η λυτρωτική δύναμη της λήθης συν-καθορίζουν τις ταυτότητες. Όσα γεγονότα διατηρούμε ζωντανά στη μνήμη μας είναι εξίσου σημαντικά με τα 'άλλα', εκείνα που αγωνιζόμαστε να ξεχάσουμε. Η ταυτοποίηση του υποκειμένου συντελείται και διαμέσου των εμπειριών που το κοινωνικό σώμα απωθεί στο υποσυνείδητο, από τα υπολείμματα της μνήμης που ανθίστανται πεισματικά παρά τις διακαείς μας προσπάθειες να τα απαλείψουμε οριστικά.